

Iktatószám sz.: 14/709-2/2014

**A Magyar Nemzeti Levéltár
„hungarika” stratégiája**

**Budapest
2015**

Tartalom:

1	BEVEZETÉS.....	3
2	HELYZETELEMZÉS.....	3
1.	POLITIKAI, KULTURÁLIS, TÁRSADALMI KÖRNYEZET	3
2.1	KORÁBBI TAPASZTALATOK - TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS.....	4
2.1.1	<i>A levéltári hungarika 50 éve a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában.....</i>	<i>4</i>
2.1.2	<i>MNL OL hungarikagyűjteménye.....</i>	<i>5</i>
2.2	JELENLÉGI HELYZET A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁRBAN	6
2.3	SWOT ELEMZÉS	7
3	STRATÉGIAI CÉL MEGHATÁROZÁSA.....	7
4	TERVEZÉS	8
4.1	MEGOLDANDÓ PROBLÉMÁK.....	8
4.2	PROGRAMCÉLOK MEGHATÁROZÁSA	10
4.2.1	<i>Működési keretek (szervezeti struktúra) kialakítása.....</i>	<i>10</i>
4.2.2	<i>A szervezeti keretek létrehozása utáni programcélok, kitűzendő munkatervi feladatok.....</i>	<i>10</i>
4.2.2.1	MNL OL Hungarika-gyűjtemény kibővítése és gondozása.....	11
4.2.2.2	Hungarika feltárás és nyilvántartás	10
4.2.2.3	Gyűjteménygyarapítás.....	12

1 Bevezetés

A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény (továbbiakban Ltv.) 17. § (2) d) pontja szerint az Magyar Nemzeti Levéltár

- feltárja,
- nyilvántartja és
- gyűjti (másolatban beszerzi vagy megvásárolja) a magyar vonatkozású külföldi levéltári anyagot.

Mit nevezünk magyar vonatkozású külföldi levéltári anyagnak, az egyszerűség kedvéért levéltári hungarikának, vagy csak egyszerűen hungarikának. A 205/1971. MM-MTA számú utasítás alapján „Magyar vonatkozásúnak tekintendő az a levéltári anyag, amely történeti értékű adatokat tartalmaz:

- a. a mindenkori Magyarország területére, népességére, lakosaira, politikai, igazgatási, igazságszolgáltatási, társadalmi, gazdasági stb. viszonyaira, tudományára, kultúrájára stb.
- b. a mindenkori Magyarországnak, illetőleg lakóinak és a külföldnek illetőleg külföldieknek kapcsolataira,
- c. a külföldi államoknak, szervezeteknek és lakosoknak, a mindenkori Magyarországot vagy területén élt (működött) lakosokat (szerveket) illető nézeteire és tevékenységére,
- d. jelentős, külföldön élt, illetőleg élő magyarországi származású személyekre, azok tevékenységére, végül
- e. a külföldön élt vagy élő magyar népcsoportokra.”

Az MTA 1971. évi meghatározása ma is megállja helyét. Nyilvánvaló azonban, hogy a fenti felsorolásból ki kell jelölni a prioritásokat. A magyar vonatkozású anyagok feltárásának/kutatásának szempontjából a külföldi levéltári anyagra vonatkozóan három fő kategóriát lehet megállapítani:

- 1) Olyan területek levéltárai, amelyek egykor a magyar állam részei voltak
- 2) Azok a levéltárak, amelyek Magyarországot idegenből igazgató központi szervek iratait őrzik
- 3) Európa és a Föld egyéb országainak levéltárai.

A korábbiakban a Magyar Nemzeti Levéltár jogelődénél kialakult gyakorlat a levéltári hungarika gyűjtésére, feltárására és nyilvántartására hagy kivétlnivalókat maga után, sőt egyes elemi egyáltalán nem működtek. A Magyar Nemzeti Levéltár 2012. október 1.-jén történt létrejötte lehetőséget teremt arra, hogy sok mindent átgondoljunk, átszervezzünk, megváltoztassunk.

2 Helyzetelemzés

1. Politikai, kulturális, társadalmi környezet

A mindenkori Magyarország történetének megismerése szempontjából elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk azokkal a történeti gyűjteményekkel, levéltárakkal, irategyüttesekkel, melyek a jelenlegi Magyarország határain kívül találhatóak, de még a történeti Magyarországon keletkeztek. Ezek megismerésére irányuló szándék 1920 után a rendszerváltásig igen erősen jelen volt a magyar tudományos életben. A rendszerváltás után a hungarikakutatás terén is megszűnt a központi irányítás. Ugyanakkor a kutatások tovább folytatódtak, a külföldi és a hazai levéltárak közötti intézményi kapcsolatok egyre elmélyültebbé váltak, a határ menti levéltárak szakmai együttműködése is megkezdődött.

Jelentős feltáró- és gyűjtőmunka vár még a magyar kutatókra, hiszen kiemelkedő történeti értékű levéltári anyagok rejlenek, főként a határ menti levéltárak raktáraiban. Az elmúlt évtizedekben az államilag támogatott hungarika kutatások mellett a különböző vidéki levéltárak

keretei között is zajlottak hungarika feltáró munkák. Azonban – központi nyilvántartás hiányában –, ezekről kevés információval rendelkezünk. Tekintettel az egységesedő Európára, fontos közös projekt lehet minél több magyar vonatkozású irat mikrofilmezése, vagy digitalizálása, de az iratok feltárása, a külföldi kollégák segítése az iratok rendezésében, és megfelelő segédletek elkészítése továbbra szintén fontos feladat marad.

A magyar állam jelentős összeggel támogatja a hungarika kutatásokat évente. Gondoljunk csak a különböző ösztöndíjakra, pályázatokra, például amit az utóbbi időben az NKA, a Balassi Bálint Intézet vagy az OTKA finanszíroztak. Az egymásról nem tudó pályázók sokszor már elvégzett munkára kapnak felhatalmazást, mivel nincs egy egységes rendszer, ahol a korábbi feltárások, gyűjtések eredményei egy helyen megtalálhatók lennének.

Manapság leginkább az ún. emigrációs iratok feltárására jelentkezik igény, hiszen a 20. századi magyar emigráció létszáma évről évre fogyatkozik. A magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt (röviden: Hungarikum törvény) 2012 tavaszán fogadta el az Országgyűlés. A törvény meghatározza a nemzeti értéket, amibe a levéltári anyag is beleérthető.¹ A Hungarikum törvény értelmében Magyar Értéktárat készít a 2012. október 18-án megalakult Hungarikum Bizottság. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikáért Felelős Államtitkársága a Magyar Diaszpóra Tanáccsal több programot is létrehozott: Kőrösi Csoma Sándor Program, Mikes Kelemen Program, Julianus Program. A Balassi Bálint Intézetben rövidesen Magyar Emigrációs és Diaszpóra Központ alakul. Mindezek a kezdeményezések azonban figyelmen kívül hagyják a levéltári hungarikát.

2.1 Korábbi tapasztalatok - Történeti áttekintés

2.1.1 A levéltári hungarika 50 éve a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában²

1964. június 19-én alakult meg a Hungarica Bizottság, Borsa Iván, Buzási János, Incze Miklós, Komjáthy Miklós (a bizottság vezetője), Kosáry Domokos és Szücs László részvételével. A bizottság a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztályának a kezdeményezésére jött létre a Módszertani Kollégium keretében, melynek feladata volt egy olyan hungarika kataszter felállítása, amely tartalmazná az egyes országok levéltárainak anyagáról megjelent segédleteket, beszámolókat és jegyzékeket, valamint hungarika másolatokat. Egyik legfontosabb célja, hogy a párhuzamos feltárásokat és megrendeléseket elkerüljék. Azonban a bizottság csak ad hoc jelleggel működött, érdemi eredményeket nem tudott felmutatni.

Fél évtizednyi vajúdas után a levéltári hungarikák nyilvántartásának és információs szolgálatának szervezeti kérdését 1971-ben oldották meg a művelődésügyi miniszter és a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának együttes utasításával.³ A nyilvántartás felállításával a Levéltári Igazgatóságot és a Magyar Országos Levéltárat bízták meg.

1979-ben a Kulturális Minisztérium Levéltári Osztálya a hungarikákkal kapcsolatos minden teendőt az Országos Levéltárnak adott át, ahol erre a feladatra hungarika referensi státuszt létesítettek. A hungarikafeltárások céljából történő kiutazások az államközi szerződések keretei közt történtek, a Levéltári Igazgatóság fedezte a költségeket és intézte az utazással kapcsolatos technikai teendőket, a szakmai irányítás pedig az Országos Levéltár reprográfiai osztályának kezébe került. A MOL meghatározó szerepe és jelentős befolyása következtében 1979 után a hungarikagyűjtő utak szervezettebbek és célirányosabbak lettek, ami a „Hungarikajelentés-gyűjteményben”⁴ megtalálható beszámolók és jegyzékek minőségén is tükröződik.

Az 1980-as évek végére megszűnt az a jogszabályi háttér, amely szigorú rendbe terelte a

¹ 1. § (1) j-l) pont

² A korábban végzett munkákra ld. Kollega Tarsoly István: Levéltári hungarika kutatás. Levéltári Szemle, 42. (1992) 2. sz. 40-52.; Viszket Zoltán-Zentai Katalin: A Hungarikakutatás és a Magyar Országos Levéltárban őrzött Hungarikajelentés-gyűjtemény. Levéltári Szemle, 55. (2005) 4. sz. 41-57.

³ 205/1971. MM-MTA számú utasítás.

⁴ Ld. bővebben: Viszket Zoltán-Zentai Katalin: A Hungarikakutatás és a Magyar Országos Levéltárban őrzött Hungarikajelentés-gyűjtemény. Levéltári Szemle, 55. (2005) 4. sz. 41-57.

hungarikakutatást, az MTA korábban már említett rendelete (205/1971) 1989-ben hatályát veszítette, megszűnt a szervezett hungarikakutatás is. A '90-es évek végén a hungarikakutatás fontos része lett a Klebelsberg Kunó ösztöndíj, amelyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának 8/1999. rendelete alapján hoztak létre. Új rendeletet adtak ki a Balassi Intézet megalakulása után,⁵ majd az ösztöndíj átkerült a KIM-hez.⁶ A nemzeti közgyűjtemények (MNM, OSZK, MOL) igazolást adtak ki arról, hogy az adott téma hungarikakutatás szempontjából jelentősnek számít-e.

2.1.2 MNL OL hungarikagyűjteménye

A Magyar Országos Levéltár igen gazdag mikrofilmtára 7 948 391 magyar vonatkozású, külföldi levéltári anyagról készült felvételt őriz, összesen 35 országból, melyek jelentős része tudatos és jól szervezett hungarika feltáró kutatások eredményeképpen került megrendelésre. A környező országokból természetesen jóval több felvétel van, mint a világ többi tájáról, de Argentínától kezdve Tunézián át, Mexikó és Venezuela is érintett a hungarikafeltárások vonatkozásában. A legtöbb mikrofilmfelvétel Ausztriából származik (3 873 966), de jelentős a szlovákiai (2 444 021), a romániai (652 193) és a németországi (191 505) magyar vonatkozású levéltári iratokról készült másolatok száma is.

Ország	Felvételszám
Amerikai Egyesült Államok	20 611
Anglia	96 555
Argentína	1 299
Ausztria	3 873 966
Belgium	5 361
Brazília	1 737
Bulgária	2 671
Csehország	54 474
Dánia	394
Észtország	24
Finnország	1 311
Franciaország	21 833
Hollandia	14
Horvátország	198 773
India	1 305
Izrael	11 466
Lengyelország	39 491
Luxemburg	7
Mexikó	155
Németország	191 505
Norvégia	16
Olaszország	30 240
Oroszország	89 060
Románia	652 193
Spanyolország	3 323
Svájc	245
Svédország	805
Szerbia (Montenegró)	103 484
Szlovákia	2 444 021

Ország	Felvételszám
Szlovénia	45
Törökország	21 970
Tunézia	44
Ukrajna	52 852
Vatikán	23 233
Venezuela	21
Ismeretlen	3 887
Összesen:	7 948 391

⁵ 27/2007 (VI. 15.) OKM

⁶ 15/2010 KIM

Az MNL OL Hungarika-gyűjteményének egyik legrégebb és eddig leggyümölcsözőbb lehetősége a mikrofilmcsere volt. Az Ausztriával kötött badeni egyezmény keretében közel 4 millió felvétel gazdagította a mikrofilmtárat. Sajnos kijelenthető, hogy mikrofilmcserén kívül jelenleg szinte nincs egyéb lehetőség.

Az 1990 után a MOL által megkötött kétoldalú kapcsolattartást elősegítő új megállapodások a következők:

1. Ausztria és Magyarország a badeni egyezményen (1926) kívül eső levéltári együttműködését 1996-ban foglalta jegyzőkönyvbe.
2. Szlovákiával hasonló megegyezés 1997-ben került aláírásra, amelyet először 1998-ban megkötött, majd 2008-ban módosított mikrofilmcsere-egyezmény töltött meg tartalommal. Évi 60 ezer felvételt cserélnek ki a felek. (1999–2012 között kb. 840 ezer felvételt kaptunk)
3. Ukrajnával 2001-ben,⁷
4. Romániával 1996-ban,
5. Horvátországgal 1998-ban valósult meg a kétoldalú kapcsolatfelvételt deklaráló egyezség aláírása.
6. Bosznia és Hercegovinával 2014-ben,
7. Szlovéniával nincs kétoldalú megállapodás.
8. Lengyelországgal 1998-ban,
9. Makedóniával 2001-ben,
10. az Orosz Föderációval 1993-ban,
11. Törökországgal 2000-ben,
12. az Udmurt Köztársasággal 1999-ben történt hasonló egyezségkötés.

Sajnos Ausztria, Szlovákia és Oroszország kivételével a megállapodásokat nem sikerült a gyakorlatba is átültetni.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2001-ben Moszkvában létrehozta a Magyar Kulturális és Tájékoztatási Központ Levéltári Intézetét egy állandó levéltári delegátussal. Az intézet feladata az Orosz Föderáció levéltáraiban lévő iratanyag feltárása, a mikrofilmezéshez szükséges intézkedések elvégzése, az oroszországi levéltárak magyar vonatkozású iratainak levéltári segédletét közreadó kiadványsorozat előkészítő munkálataiban történő részvétel, illetve a magyar és orosz levéltári szakemberek kutatómunkájához a szükséges információk adása.

2.2 Jelenlegi helyzet a Magyar Nemzeti Levéltárban

A Nemzeti Levéltár létrejöttével új szervezeti struktúra jött létre az intézményben, a feladatokat átcsoportosították, a hungarikaügyeket már nem a Reprógráfiai főosztály, hanem a Magánlevéltárak, gyűjtemények és gazdasági szervek főosztálya intézi. Az intézményben hungarikafeltárással, -nyilvántartással és -gyűjtéssel önálló feladatkörben foglalkozó munkatársak egyelőre nincsenek, azt a levéltárosok általános feladataik keretében végzik. A gyűjtés elsősorban nemzetközi, kétoldalú paritásos csereegyezmények alapján történik (pl. szlovák-magyar mikrofilmcsere).

Az elmúlt több mint egy évtizedben az NKA- és Klebelsberg ösztöndíj igazolásokat a Reprógráfiai főosztály vezetője állította ki, arra tekintettel, hogy az adott témáról mikrofilmmel vagy hungarikajelentéssel rendelkezik-e az intézmény. Igazolás kiadásának elutasítására nem került sor, annak kiadása inkább formális volt. Az új főosztály megkezdte a korábbi igazolások és jelentések revízióját, a szükséges nyilvántartási hiányokat pótolja, valamint a hungarikajelentések és a hungarikaanyagok nyilvántartásának új, átlátható és könnyen megismerhető gyakorlatára törekszik. Ennek első lépéseként formalizálta az igazolások igénylését, amelyet egy űrlap kitöltésével indíthatnak a kutatók (www.mnl.gov.hu/hungarika.html). Az űrlap elérhetősége jelenleg itt található. A főosztály ugyancsak formalizálta a jelentést, egyelőre nem sok sikerrel. Ezen kívül szkennelte az 1954-2007 között a korábbi reprógráfiai főosztályon gyűjtött 38 doboznyi

⁷ A Kárpátaljai Állami Levéltárral az MNL SZSZBML 2013-ban írta alá az aktualizált együttműködési megállapodást.

hungarikajelentést (485 db), továbbá a Klebelsberg ösztöndíjak beszámolóit (2004-2013) (112 db).⁸

2.3 SWOT elemzés

A MNL erősségei

1. Az MNL tagintézményei közül számosan végeznek hungarika feltárást, sőt saját hungarika gyűjteménnyel is rendelkeznek. Nagyon jó kapcsolatokat építettek ki határon túli levéltárakkal, rendelkeznek tudással, nyelvi ismeretekkel az adott országgal kapcsolatban.
2. A közel 8 millió mikrofilmfelvétellel rendelkező Hungarika-gyűjtemény létezése
3. Hungarikajelentés-gyűjtemény létezése digitalizált formában
4. Új levéltári nyilvántartó rendszer (Scope) bevezetésével új technikai lehetőségek nyíltak meg. A megyei levéltárak is ugyanabban a rendszerben dolgoznak.

A MNL gyengeségei

1. A feladat humánerőforrás igénye magas (OSZK-ban 9 fő végzi), MNL-ben egyelőre nincs teljes állású kolléga, akinek ez lenne a feladata
2. Tudásdeficit: külföldi levéltári rendszerek ismeretének, illetve idegennyelvtudás hiánya
3. Gyűjtés csak mikrofilmcserén, illetve a bécsi és moszkvai delegátuson keresztül történik
4. Hungarika-gyűjtemény szétszórtsága (X és U szekció), feldolgozatlansága, különféle adathordozók kérdése
5. A megyei levéltárak eddigi munkájának, eredményeinek elszigeteltsége, tovább hungarika anyagának ismeretlensége.

Az MNL előtt megnyílt, vagy megnyíló külső lehetőségek

1. Hazai pályázatok – pl. Ithaka (melyen részt is veszünk)
2. Uniós pályázatok a szomszédos országokkal közösen
3. Sokan végeznek hungarika kutatást: OTKA, NKA, Klebelsberg, MÖB stb. ezek összefogása
4. Határon túli levéltárak tudásának felhasználása
5. Szakmai konferenciák szervezése
6. Budapest Főváros Levéltára és MNL⁹ segédletsorozata: Kárpát-medence levéltári forrásai sorozat
7. Világháló adta lehetőségek
8. Technikai opciók: web2

Kívülről jelentkező problémák

1. Szakmai koordinálás, irányítás, ellenőrzés egy kézben való összefogásának hiánya: Sokféle kutatás létezik párhuzamosan egymás mellett, anélkül, hogy tudnának egymásról. Ez a rendelkezésre álló források elherdálása
2. A kormányzati támogatás nem az egységes hungarikakutatás és gyűjtés mentén halad
3. Az emigrációs értékek feltárából a kormányzat kihagyta a levéltári anyagot
4. A levéltári hungarikával kapcsolatos feladatokban egyéb intézmények nem az MNL-lel összehangoltan cselekszenek

3 Stratégiai cél meghatározása

Megállapítható a fentiek ismeretében, hogy szakmai és anyagi szempontból nézve sok időt, pénzt és energiát lehet megtakarítani azzal, ha egy kutatást az itthon található jegyzékek elemzésével, a filmek és filmjegyzékek tanulmányozásával kezdenének el. Ezt a feladatot a magyarországi

⁸ A jelentések a levéltári nyilvántartó rendszerben (Scope) kereshetőek lesznek.

⁹ román-magyar

hungarika kutatás magasabb szakmai színvonalon történő művelésével, koordinálással, és a már eddig feltárt hungarika anyag mélyebb ismeretével lehet elérni.

A hungarikakutatás központosítása a Magyar Nemzeti Levéltáron belül nem tartható kívánatosnak, de a fent ismertetett okok miatt erre lehetőség sem lenne. Egy központi nyilvántartás az elért eredményekről, feltárásokról és kiadványokról, valamint a rendszeres tájékoztatás a folyamatban lévő kutatásokról azonban elengedhetetlenül szükséges lenne.

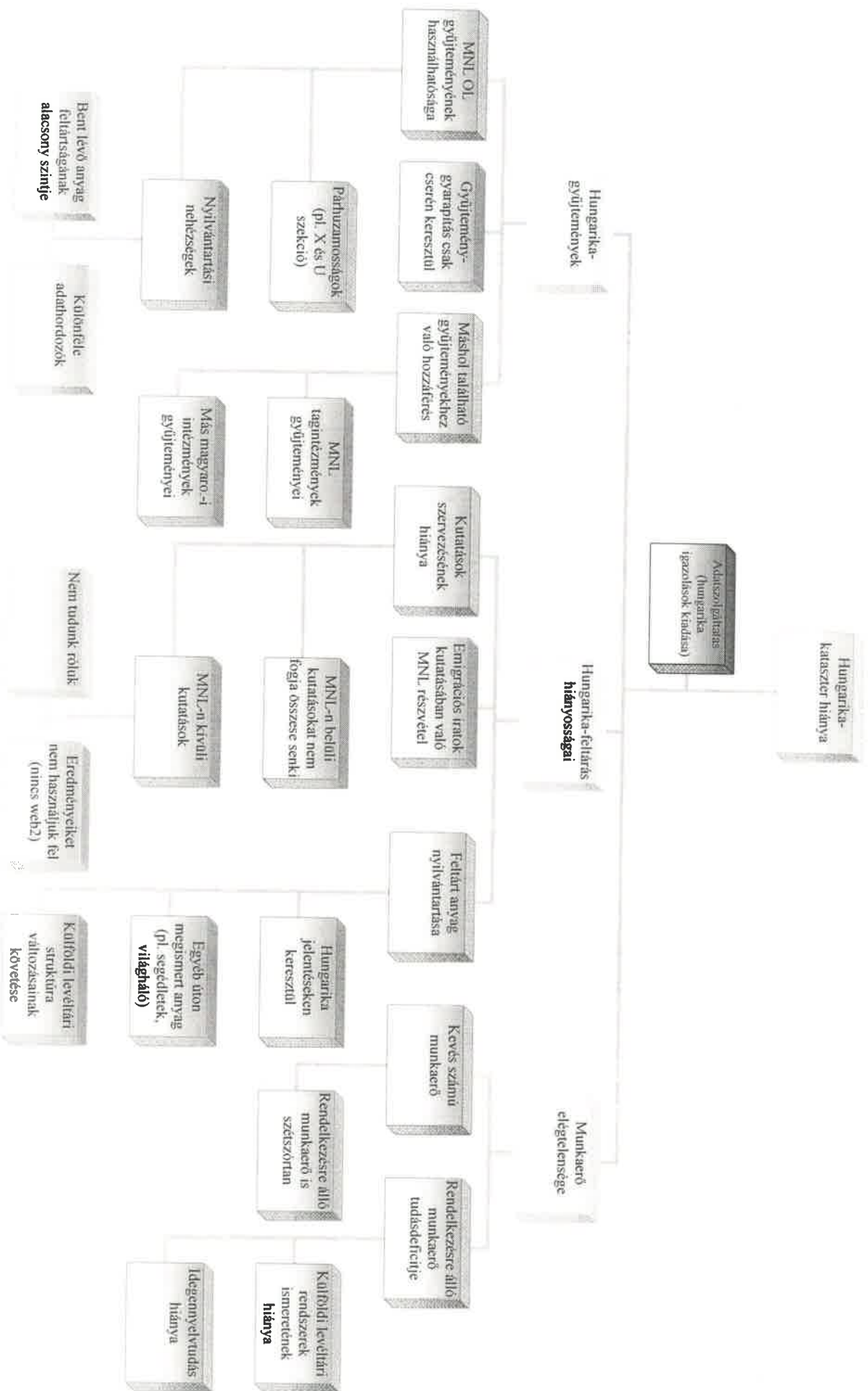
Mivel az MNL Országos Levéltára a mikrofilmtárában közel 8 millió felvételyi levéltári hungarikát őriz és itt található a „Hungarikajelentés-gyűjtemény” is, célszerű lenne itt kialakítani egy központot, ami arra lenne hivatott, hogy egységes nyilvántartásba gyűjtse a külföldön lévő, magyar vonatkozású levéltári anyagokról szerzett információkat, valamint lehetőleg minél több segédletet biztosítson a külföldi levéltárakról a hazai történeti kutatók és a feltáró levéltárosok számára. Ezen túlmenően a Magyar Nemzeti Levéltárnak eddig is kötelessége volt, és még mindig jogszabályi kötelezettsége egy olyan hungarika nyilvántartás, más néven hungarika-kataszter létrehozása, melyben rögzíteni lehet a már gyűjtött és a már feltárt illetve feltárandó magyar vonatkozású külföldi levéltári anyagot.

A kataszternek több feladatot is el kell látnia: A kutatók számára útmutatást adni a magyar vonatkozású külföldi levéltári anyagról, még akkor is, ha arról nem rendelkezünk másolattal. A hungarika-kataszter segítségével tudnunk kell a hungarikagyűjtést ismételten tervszerűen végezni.

4 Tervezés

4.1 Megoldandó problémák

A feladat összetettsége miatt az ok-okozati összefüggéseket nagyon nehéz átlátni. A gyűjtés, feltárás, nyilvántartás triászának feladatai egymástól elválaszthatatlanok, egymással összefüggenek, sőt egymásra épülnek. Így az alábbi problémafa sem mutat teljes képet, a vertikális tagolódást azonban kiválóan szemlélteti:

4.2 Programcélok meghatározása

A célokat egy erre felállított, hosszú távú projekt keretében lehet csak megoldani. Az egyes programcélok a prioritások sorrendjében következnek. Ezek többségét a későbbiekben további részekre (alcélokra) kell majd bontani.

4.2.1 Működési keretek (szervezeti struktúra) kialakítása

A Magyar Nemzeti Levéltár Szervezeti és Működési szabályzata alapján a Magánlevéltárak, gyűjtemények és gazdasági szervek főosztálya (MGYG) vezeti az MNL OL hungarika jellegű levéltári anyagának nyilvántartását. Irányítja, szervezi és nyilvántartja az országos szintű hungarika kutatásokat. Ezért célszerű, ha ehhez a főosztályhoz kötődik a projekt koordinálása.

A megyei tagintézmények ismereteinek, szakmai kapcsolatainak, humán erőforrásainak bevonása nélkül, vagyis a megyei levéltárak aktív részvétele (gyűjtés, feltárás, nyilvántartás) nélkül a projekt nem megvalósítható.

Teendők:

1. Megfelelő projektvezető kijelölése (az MGYG főosztály munkatársai közül)
2. MNL szintű munkacsoport létrehozása. A külföldi levéltárügyének ismerete az egyik legfontosabb tényező, amely a szervezeti struktúra kialakítására is hatással kell, hogy legyen. Célszerű, ha a gyűjtéssel, feltárással és nyilvántartással kapcsolatos munkát országok/országrészek (országcsoporthoz) szerint szervezzük meg, melyeket együtt, egy helyen kell végezni, legyen az OL-ben, vagy a megyei tagintézmények valamelyikében.
3. A munkacsoport munkatervének és belső működésének meghatározása a kialakult szervezeti keretek ismeretében. Elsősorban azon országok levéltárainak a kutatására kell projekteket készíteni, melyek az egykori Magyarország területén fekszenek. Így Szlovákia, Románia, Ukrajna, Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Ausztria kerülnek az első csoportba, de ugyanilyen fontosak a bécsi és moszkvai levéltárak az ismert közös történelmi múlt miatt.

4.2.2 A szervezeti keretek létrehozása utáni programcélok, kitűzendő munkatervi feladatok

A szervezeti keret létrehozása és a létrehozandó munkacsoport tevékenységének biztosítása alapja a stratégiai célkitűzések megvalósulásának.

4.2.2.1 Hungarika feltárás és nyilvántartás

Cél, hogy az eddigi feltárások eredményeit rögzíteni lehessen egy olyan kataszterben, amely képes a kutatók számára útmutatást adni a magyar vonatkozású külföldi levéltári anyagról, még akkor is, ha arról nem rendelkezünk másolattal. A hungarika kataszter segítségével tudnunk kell a hungarikagyűjtést ismételtén tervszerűen végezni. Keresni kell a lehetőséget, hogy a kataszter az MNL OL által ellenőrzött módon is fejleszthető legyen, hiszen nagyon sokan végeznek hungarikakutatást.

Tevékenységek/projektek:

1. A külföldi levéltárak szerkezeti felépítését ismerni kell, ezért könyvek, segédletek beszerzése, cseréje elengedhetetlen. Ehhez használni kell az internetet, illetve a levéltárak közötti együttműködés minden formáját.
2. Hungarikajelentés-gyűjtemény feldolgozása a hungarikakataszterben, melyekhez a Klebelsberg ösztöndíjak beszámolóit (2004-2013) is hozzá kell gondolni. Mivel a jelentések tekintetében, a kezdetektől nem volt egy egységes szerkezet, ezért bizonyos esetekben nagyon nehéz megállapítani a feltárt iratok megfelelő levéltári szintjét, fellelhetőségének helyét, illetve a feltárt anyag nagyságát.

3. A feldolgozás megtörténteig is kutathatóvá kell tennünk a digitalizált gyűjtemény adatait.
4. Tudatosítani kell szakmai konzultáció szükségességét (konferenciák, publikációk, e-mail).
5. Az Országos Levéltár Hungarika adatbázisa széles körben ismert legyen, mint olyan kiindulási alap, amelyre építve a feltáró munkát folytatni lehet.
6. A szélesebb közönség valamint az ezzel a céllal pályázatot kiírók figyelmét fel kell hívni annak a fontosságára, és egyúttal a hungarika kutatások egyik fő céljára, hogy ezen munkák eredményeképpen feltárássra kerülő forrásokról másolatok (mikrofilm/digitális) készüljenek. Ebben a vonatkozásban rendkívül nagy elmaradás tapasztalható, melynek ledolgozása az elkövetkező évek első és kiemelt feladata lehet.
7. Szükséges egy szakszerű hungarika formanyomtatvány („Hungarikafeltáró adatlap”) ki- ill. továbbdolgozása, amely felhasználása kötelező lenne a feltáró számára. Ezek kitöltésével kiszűrhetőek lennének a levéltári hungarikával foglalkozók (könyvtári hungarikát nem veszünk állományba).
8. Meg kell találnunk a módját az újonnan készülő jelentések adatainak importálására, vagyis a „Hungarikafeltáró adatlap” online kitöltendő űrlapjának kidolgozása. Mivel a külföldi levéltárak belső felépítése is eltérő, ezért nem tudunk minden eshetőségre felkészülő rendszert kiépíteni. Ennek a problémának a megoldását jelentősen megkönnyítené, ha a hungarika feltárást végző kutató, a munka megkezdése előtt - a levéltári szintek, pontos jelzetek megállapítása és kutatásának megkönnyítése céljából is – felkeresné a levéltárat.
9. Meg kell vizsgálni, hogy kívülről hogyan tudnak csatlakozni a hungarika kataszterhez (pl. WEB-2.)
10. Feltárásban való aktív részvétel:
 - A külföldön őrzött magániratok is hungarika. Külső tényezők által is indítva egyre nagyobb szeletet jelent gyűjtőkori tevékenységünkben az emigráció iratainak felkutatása, hazahozatala. Több folyó és tervezett programunk van, elsősorban az Ithaka jóvoltából.
 - Szükségesnek tartom, hogy a hungarika-nyilvántartásban részt vevő kollégák saját maguk is végezzenek feltáró munkát. Ezért magunknak is pályáznunk kell hungarikafeltárássra, lehetőség szerint már 2015-ben.
 - MNL tagintézményei feltáró munkáinak összefogása.
 - Hungarikakaszterből adatok kinyerése arra vonatkozóan, milyen levéltári anyagokat kell mélyebben feltárni.
11. Más intézmények gyűjteményeinek nyilvántartása
Rendkívül sok időt és pénzt lehetne azzal is megtakarítani, ha a központi nyilvántartásba felvennék más magyarországi intézmények, gyűjteményeinek illetve feltárásainak adatait is. A MNL mellett számos közgyűjtemény gyűjt levéltári hungarikákat, és végez feltárásokat. Ilyen például az MTA intézetei. (Mint láttuk a 1980-as években erre tettek is javaslatot).

4.2.2.2 MNL OL Hungarika-gyűjtemény kibővítése és gondozása

Az MNL OL X szekciójában (Mikrofilmtár) a külföldi levéltári anyag másolatainak nyilvántartása országonként, országon belül levéltári intézményenként (ezek hierarchikus rendjében), intézményeken belül pedig az azok által kialakított tektonika rendjében láttatja, hogy egy ország valamelyik levéltárának (vagy más gyűjteményének) mely fondjából vagy állagából van-e valami mikrofilmen az Országos Levéltár mikrofilmtárában. A Mohács előtti oklevelek mikrofilmjeiről készült fényképnagyításokat az U szekcióban helyezték el, melynek felépítése az X szekció felépítését követi.

Tevékenységek/projektek:

- A gyűjtemény teljes revíziója: A korábbi filmjegyzékeket ellenőrizni kell, és be kell építeni a scope-ba, hiszen sok esetben azt sem tudjuk, mink van. Kiemelten kezelendő a történeti Magyarország területén fekvő országok (Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Ausztria), továbbá az osztrák központi levéltár, és Oroszország

illetékes levéltárai 1918/1920, illetve 1944-ig keletkezett anyaga. Nem egyszerű vállalkozás az összesen mintegy 8 millió felvétellel és kb. 2500 állaggal számolva. Akkor is, ha ennek a mennyiségnek közel 80%-t Ausztria és Szlovákia¹⁰ felvételei képezik.

- Ezzel párhuzamosan kellene U szekció (DF) ellenőrzését (kb. 1200 állag) és a kettő egyesítését is elvégezni az X szekcióban található hungarika-gyűjteményben.
- Megoldást kell találni a különféle adathordozókon őrzött iratmásolatok egy helyen történő nyilvántartására.
- Meg kell vizsgálni az egyes tagintézmények gyűjteményeinek egységes rendszerben történő nyilvántartását az OL gyűjteményével.
- A megyei levéltárak által kötött megállapodásokat is számba kell venni.

4.2.2.3 Gyűjteménygyarapítás

1. Mikrofilmcsere

Jelenleg a mikrofilmcsere az egyetlen módja gyűjteményünk gyarapításának. Mikrofilmeket Szlovákiától kapunk (évi 60.000 felvétel), az ausztriai filmek egyre ritkábbak, oroszországi filmek érkezése pedig változó intenzitású.

Feladat:

- Mikrofilmcsere egyezmények átgondolása, tartalommal való megtöltése. Esetleg bővítése.
- Új egyezmények kötése

2. Másolatrendelés pályázati forrásokból

A feltárt források mikrofilmezését, illetve digitalizálást mint prioritást szervezett formában biztosítani kell. Ennek érdekében a hungarika kataszternek képesnek kell lennie riportok készítésére a másolatban beszerzendő iratokról.

Feladat:

- OL és megyei tagintézmények kapcsolata. A természetes munkamegosztás révén a központi levéltár elsősorban az országos szintű források gyűjtését végezné.
- Meg kell vizsgálni uniós pályázatok lehetőséget szomszédos országokkal közös másolatkészítésre.

Budapest, 2015. január 28.

dr. Mikó Zsuzsanna

dr. Mikó Zsuzsanna
főigazgató
Magyar Nemzeti Levéltár

¹⁰ Fel kell használni a korábbi 8. főosztály által készített szlovák repertórium (2004-2006) kéziratát és osztrák repertórium előkészítése (2005-2006) során készített jegyzékeket.